

ЗАРДУШТИЙЛИҚДА БОЛА ТАРБИЯСИ МАСАЛАСИ (қиёсий таҳлил)

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.7.7.055>

*Каримова Дилдора Садринновна,
НамДУ магистранти, ИИБ Наманган академик лицейи олий тоифали
тарих фани ўқитувчиси*

Аннотация: Ушбу мақоламизда Марказий Осиё халқлари илк аждодларининг бола тарбиясидаги қарашлари «Авесто» диний ва тарихий манбаси асосида ислом манбаларига қиёсий тарзда ўрганилган ва таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: миллий тарбия, техноген цивилизация, глобаллашув жараёни, исломда бола тарбияси, халқ педагогикаси, баркамол авлод, тарбия шакллари, руҳонийлик таълимоти, нотиқлик, донолик, культ.

ВОПРОС ВОСПИТАНИЯ РЕБЕНКА В ЗАРУСТЯНИЦАХ (сравнительный анализ)

*Каримова Дилдора Садринновна,
Магистр НамГУ, учитель истории Наманганского академического лицея
МВД*

Аннотация: В данной статье на основе религиозно-исторического источника «Авесто» исследуются и анализируются взгляды первых предков народов Средней Азии на воспитание детей в сравнении с исламскими источниками.

Ключевые слова: национальное образование, техногенная цивилизация, процесс глобализации, воспитание детей в исламе, народная педагогика, гармонично развитое поколение, формы воспитания, теология, духовенство, мудрость, культ.

THE QUESTION OF EDUCATION OF A CHILD (comparative analysis)

*Karimova Dildora Sadrinnovna,
master of NamSU, teacher of history of the Namangan academic lyceum of
the Ministry of Internal Affairs*

Abstract: In this article, the views of the first ancestors of the peoples of Central Asia on the upbringing of children are studied and analyzed comparatively with Islamic sources on the basis of the religious and historical source «Avesto».

Keywords: national education, man-made civilization, the process of globalization, child rearing in Islam, folk pedagogy, harmoniously developed generation, forms of education, theology, clergy, wisdom, cult.

Кириш. Инсоният техноген цивилизация ва глобаллашув даврида яшаётган таҳликали даврда инсоният олдида бажарилиши кечиктириб бўлмайдиган тарбия масаласи глобал муоммо сифатида намоён бўлмоқда. Ушбу шиддатли даврда ахборот хавфсизлиги масаласи долзарб мавзулардан бирига айланиб, ўсиб келаётган ёш авлодни унинг салбий таъсирларидан ҳимоя қилиш масаласини янада қийинлаштирмоқда. Кўхна заминимизда аждодларимиз тарихи маданияти ва бола тарбиясидаги бой тажрибаларини ўрганишда “Авесто” асосий манба ҳисобланади. Миллат ва жамият тараққиёти асоси тарбия масаласи билан чамбарчас боғлиқ масала эканлиги инсоният тажрибасида ўз исботини топган. Маълумки, ота-боболаримиз

қадимдан бебаҳо бойлик бўлмиш илму маърифат, таълим ва тарбияни инсон камолоти ва миллат равнақининг энг асосий шарты ва гарови деб билган. Албатта, таълим-тарбия онг маҳсули, лекин айни вақтда онг даражаси ва унинг ривожини ҳам белгилайдиган, яъни халқ маънавиятини шакллантирадиган ва бойтадиган энг муҳим омилдир [14]. Қайсики халқ ахлоқ масаласига қадриятли ёндашса, миллий тарбия пойдеворини мустаҳкам асосларда барпо қилса, шубҳасиз, жамият барқарор ривожланади ва тараққиётга эришади. Қадимги аждодларимизнинг оилада бола тарбияси масаласидаги ёндашувларини таҳлил қилишда, аввало, диний қадриятлар ва халқ педагогикасига оид манбаларни ўрганиш мақсадга мувофиқдир.

Адабиётлар таҳлили: Маҳаллий олимларимиздан К.У. Нажмидинова ўз тадқиқотларида Марказий Осиёдаги тарбия ҳақидаги тарихий манбаларни 7 босқичга бўлиб ўрганишни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблайди ва исломгача бўлган даврни биринчи босқичга киритади [6;6-7].

Р.Воҳидов, Х.Эшонқуловлар эса “Авесто”ни муҳум этнологик манба сифатида талқин қилади[3;436-438]. Маҳаллий этнолог А.Аширов[2] ўз тадқиқотларида зардуштийликнинг ислом анъаналари билан синкретик тарзда ҳаётимизда яшаётганлиги масаласига эътиборини қаратади. Исломий олимларимиздан Шайх Муҳаммад Юсуф Муҳаммад Содик [11,12] ўзининг кўплаб асарларида ислом одоби, исломдаги бола тарбияси билан боғлиқ жиҳатларига алоҳида урғу беради. А.О.Маколевский, И.В.Рак, В.Костер, М.Бойс каби кўплаб хориж олимлари диннинг моҳияти, урф-одатлари, маросим ва анъаналари, унинг нопокликга қарши курашда ва бошқа динларнинг шаклланишига таъсир қилишидаги аҳамиятига алоҳида тўхталиб ўтганлар.

Натижа ва муҳокамалар. Зардуштийликнинг муқаддас китоби “Авесто” нафақат диний манба балки унда ўша давр ижтимоий ҳаёти, жамият тузилиши, моддий олам ҳақидаги фалсафий қарашлар мазмуни, касбнинг инсон фаолиятидаги ўрни, аёлларнинг жамиятда тутган ўрни, оила ва фарзанд тарбиясидаги қарашларни ўз ичига олади. Милоддан аввалги IV асрда Александр Македонский томонидан Аҳамонийлар давлати мағлубиятга учратилгач Эрон кутубхонаси вайрон қилиниб “Авесто”нинг 3/5 қисми ёқиб юборилган. Бу ҳақида Абу Райҳон Беруний ҳам ўз асарларида маълумот бериб ўтади[1;238]. Ўрта асрларда араблар босқинидан кейинги исломлаштирилиш жараёни эса зардуштийларнинг бир қатор анъаналарининг бутунлай йўқолишига сабаб бўлади. Зардуштий қоҳинларининг катта қисми «Авесто» матнларини (канонлик тарзида) ўқий олмаслиги кўп маросим ва ибодатларнинг маъноси бутунлай йўқолиб кетишига олиб келади ва Зардушт томонидан рад этилган турли хурофат ва одатлар билан тўлдирилади. Зардуштийлик динини бошқа динлар билан қиёсий ўрганган кўплаб тадқиқотчилар буддизм, иудаизм, насронийлик, ислом динларининг шаклланишига катта таъсир кўрсатганлигини эътироф қилишади. Масалан, исломда диний байрамларнинг аксарияти зардуштийликдаги каби номларга эга: Ийд ал-Фитр – Янги йил байрами, Наврўз – 21-март, баҳорги тенгкунлик куни нишонланади. Христианликда бирлашиш урф-одатлари зардуштийлар орасида олов билан тозалаш маросимларини деярли бутунлай такрорлайди. Христианларнинг ёруғлик худосини иблисга қарши қўйиш ғояси зардуштийлик дуализми билан ҳам ўхшашликларга эга. Зардуштийларда оила тарбияси масаласига ниҳоятда катта эътибор қаратилган. Жумладан, зардуштийлар жамоасида никоҳ бир умрга муҳрланган бўлиб, бир эркакга икки никоҳ ёки вақтинча никоҳ мумкин бўлмаган. Эр-хотиннинг бир-бирига хиёнати қаттиқ қораланган. Бегона эркак билан жуфтлашган аёл бадном қилинган, жазоланган ва никоҳдаги эр учун “харом” ҳисобланган [3;50]. Авестошунос Ҳ.Ҳомидовнинг таъкидлашича Авестонинг Яшт қисмида Ахура Мазда ва Зардуштнинг келин

куёвларга даъвати ва мурожатлари келтирилган [8;59]. “Авесто”да поклик масаласига исломдаги каби юқори даражада эътибор қаратилган. Доимий бадантарбия билан шуғулланиш, кунда юз- қўлни бир неча бор ювиш, қўлни ювмасдан туриб тананинг бошқа аъзоларини ушламаслик, сочни тоза тутиб тирноқларини тозалаб юриш ҳақида маслаҳатлар берилган [2;61]. Нафақат диний дуолар, балки чорвачиликнинг ривожланиши, кўпайиши, боғлар барпо этилиши (агрономия), ерни суғориш ва уларни етиштириш (мелиорация ҳақида), табиий бойликлар ва унинг атрофидаги ҳудудларни муҳофаза қилиш (экология), саломатлик (тиббиёт), ватанни, чорва моллари ва аҳолини ташқи душманлардан ҳимоя қилиш (ҳарбий санъат), оила, эркак ва аёлнинг бурчи ва уларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳақида қимматли маълумотлар мавжуд. Эзгулик ва ёвузлик объекти бўлган инсон фақат туғма донишмандлик ўлчови билан ўз танловини қилишда мутлақо эркинлиги ҳар бир инсон нима яхши нима ёмонлигини виждон ёрдамида аниқлай олиши айтилади. Зардуштийликда бола тарбияси масаласига она қорнидаёқ эътибор қаратилган. Жумладан, аёл қорнидаги гўдак тўрт ой ўн кунликда вужудига руҳ унган дейилган [4;154]. Дин тарқалган пайтда, яъни, милоддан аввалги I минг йилликда ёзма тилнинг йўқлиги сабабли таълим оғзаки тарзда амалга оширилган. Диний маросимларда худларни мадҳ этиш, ибодат жараёни шеърӣ тарзда амалга оширилиши, ҳамда “Авесто” матнларининг шеърӣ тарзда битилиши сабабли шеър ёзиш санъати ўрганилган ва ўргатилганлиги алоҳида аҳамиятга эга. Шуни алоҳида таъкидлашимиз лозимки, адолат тушунчаси давлат стратегиясида ҳам зардуштийларнинг кундалик ҳаётида ҳам кулът ролини ўйнаган. Адолатсиз одамлар ёвузликнинг хизматкорлари ҳисобланган ва улар шафқатсизлик билан курашиши лозимлиги таъкидланган. Марказий Осиё халқлари Зардуштийликга эътиқод қилган даврда табиатни эъзозлаш ниҳоятда юксак даражада таъминланган. Сув, ҳаво, тупроқ, олов эъзозланиб уларни нафақат иш билан ҳатто фикр билан ҳам булғаш таъқиқланган. Зардуштийларнинг уйлари жуда тоза ва озода покланиши нафақат махсус диний урф-одатлар ёрдамида, балки ижодий меҳнат орқали ҳам содир бўлади деб ишонишган. Ушбу динда меҳнатсеварлик рағбатлантирилган. Жумладан “Қачонки эгатларда уруғ экилса, девлар ўринларидан кўпадилар. Қачонки буғдой гуркираб кўкарса, девлар даҳшатдан титрай бошлайдилар. Қачонки буғдой хирмонга уюлса девлар нобуд бўладилар” [4;231] дейилган. Зардуштийликда экин экишнинг рағбатлантирилиши сабаби сифатида дин дастлаб тарқалган пайтда аҳолининг катта қисми чорвадор бўлганлиги уларнинг деҳқончиликга рағбатини ошириш мақсадида амалга оширилган бўлиши мумкун. Динда илм олган кишилардан солиҳ инсонлар туғилиши эътироф қилинган ва рағбатлантирилган. Авестодаги таълим ва тарбия ҳақидаги фикрлар, устознинг шогирдига, устознинг донишмандга, донишманднинг ёш авлодга қаратилган насиҳатлари асосида 3 минг йил аввалги таълимий-тарбиявий жараён ёндашувларини ўрганиш мумкун. Зардуштийликда оила бошлиғи биринчи навбатда оилавий тарбияда насиҳат бериш, кейин эса ўз фарзандларига таълим бериш мажбурий вазифаси ҳисобланган. “Авесто”да фарзанд бурчи сифатида куйидагилар белгиланган: яхши ва ақлли дўстлар топиш; ўғирлик қилмаслик; доимо ростгўй бўлиш; ўз иши ва сўзига жавобгар бўлиш ва ҳ.з.

“Авесто” да болаларга таълим ва тарбия бериш шакллари куйидагича амалга оширилган: диний-ахлоқий тарбия; жисмоний тарбия; ўқиш ва ёзишга ўргатиш. Зардуштийлар орасида таълим тизимининг бошланғич бўғинида таълим 7 ёшдан 15 ёшгача бўлган даврни ўз ичига қамраб олган. Етти ёшгача болаларга тизимли таълим берилмаган бўлиб фақат зардуштийликнинг қонуниятлари билан таништирилган. Бу ёшгача зардуштийлар ўз болаларини

Ахриман (ёвуз рух) гуноҳлари ва таъсиридан узоқда деб ҳисоблашган. Бола етти ёшгача тўлган пайтда муқаддас белгилар билан махсус кийим кийган ва етти ёшда бола яхши ва ёмонни ажрата олишини ҳисобга олиб, унга маълум вазифалар юклатиган диний таълим берила бошланган. Зардуштийлик динига кўра фарзанд ота-оналарининг салбий жиҳатлари учун жавобгар ҳисобланмаган, балки ота-оналар фарзандларининг нотўғри танловидан ҳимоя қила олмасалар улар жавобгар ҳисобланган. Зардуштийлик динида фарзанд тарбиясига алоҳида эътибор берилганлигидан қуйидаги сўзлар далолат беради: “Эй, Ахура Мазда, руҳингни турли-туман нарсаларда гавдалантиргансан, Ақл бериб, ҳаётни танага кийгансан. Ҳар ким ўзига ёқадиган йўлни танлаши учун амаллар ва таълимотларни яратди”. Зардуштийларнинг мадраса каби таълим муассасаларида бошланғич таълимнинг натижаси санъатнинг 7 турини мукамал эгаллаш ҳисобланган. Булар: ўқиш, санаш, камондан отиш, отда чопиш, диний қонунлар, қироат ва кўшиқ айтиш. Ёзиш ва ҳисоблаш таълимнинг энг паст даражаси эди. Нотиклик ва “ширин сўз” бошланғич таълимнинг энг юқори даражаси ҳисобланган. Воизлар (нотиклар) котиблар ва хаттотларга қараганда жамиятда юқори мавқега эга бўлган. Ёзишни, санокни яхши билган кишилар ҳунармандлар қаторига қўйилган. Нотиклар эса дин етакчилари даражасига кўтарилган. Зардуштийлар жисмоний ва меҳнат тарбиясини амалга оширишдан мақсад ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш ва ёш авлодни меҳнатга тайёрлаш эди. Ўғил болаларга кураш, от эгарлаш, от миниш, чорва боқиш ва уларни қароқчилардан ҳимоя қилишда кулол-яроғлардан фойдаланиш ўргатилган. Таълим тизимида билимларни ўзлаштириш, дарс олиш ва дам олиш вақтининг аниқ белгиланиши диққатга сазовордир [4; 121]. Бошланғич таълимни олган ҳар бир ёш машғулот якунида Ахурамазда номига қасамёд қилган: “Яхши амалларни бажаришда собитман ва тавба қилишда барча гуноҳлардан юз ўгираман. Мен қалбимнинг олти хусусиятини ёмонликдан сақлаган ҳолда, амалларнинг поклигини асрайман: тафаккур қуввати, сўз қудрати, иш кучи, эҳтиёткорлик, ақл ва донолик” [10; 351]... Кўриниб турибдики, зардуштийлик динида илм кучига чин дилдан ишонганлар, натижада жамият ҳаётида илм-фан, донолик ғалаба қозонишига ишонганлар. Демак бизнинг қадимий ажодларимиз соғлом авлод туғулиши ҳақида қайғурибгина қолмай, унинг гўдаклик чоғида жисмоний тарбиясига ҳақдий эътибор қаратилганлигига “Авесто” гувоҳлик беради.

Зардуштийлар қуйидаги таълим усулларида фойдаланганлар:

Оғзаки тақдимот. «Авесто» матнлари ва таҳрирлари оғзаки хотирадан оғзаки равишда анъаналар, афсоналар, маслаҳатлар, тарбия, кўшиқлар шаклида ҳарб ва дастур орқали тушултирилган.

Визуал. Санок (арифметика)ни ўргатишда барсам таёқчалари кўргазмали кулол вазифасини ўтаган.

Амалий. Оғзаки ва кўргазмали усуллар орқали олинган билимларни мустаҳкамлаш учун ўқув жараёнида амалий усуллар ҳам қўлланилган. Жумладан, ҳарбий кулоллардан фойдаланиш, от миниш, кураш, шеър ўқиш ва кўшиқ айтиш, чолғу асбобларида чалиш, нотиклик, расм чизиш, қоятош расмлари, дастурхон безаш, меҳмонларни қабул қилиш, шахмат ва нард ўйнаш, кўзали ичимлик тайёрлаш, оташкада хизмат қилиш ва ҳ.з. Ўзлаштирилган билимларни такрорлаш, мустаҳкамлаш мулоқот (суҳбат) орқали амалга оширилган ва ўқув вазифасини бажариш даражаси таҳлил қилинган.

Ўз-ўзини тарбиялаш. “Авесто”нинг “Гоҳи” ва “Яшти” қисмлари ўз-ўзини тарбиялаш тарзида ёддан ўргатилган, ўқиш жараёнида талаффузга, оғзаки нутқни ривожлантиришга алоҳида эътибор берилган. «Авесто»га хос бўлган хат руҳонийлар томонидан сир тутилган. Зардуштийлик динининг муқаддас китоби қисмларининг бугунги кунгача сақланиб қолгани ёддан ўрганган ва бу

қисмларни хотирада сақлаганларнинг хизматларидир.

Ислом дини билан қиёсий таққослайдиган бўлсак, зардуштийликда исломдаги каби илм олиш ниҳоятда рағбатлантирилганлигининг гувоҳи бўламиз. Ҳар иккала динда ҳам тарбия масаласи ота-онанинг энг масъулиятли ва узоқ давом этадиган бурчлари ҳисобланган. Бошқа бурчлар баъзи ишларни қилиш ёки мулкни сарфлаш билан охирига етади, аммо тарбия масъулияти бардавом бўлиши таъкидланган. Яъни болаларга жохил ва аҳмоқ сифатида муносабатда бўлмаслик кераклиги уқтирилган [12]. Абу Ҳурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади: «Набий соллаллоху алайҳи васаллам: «Ҳар бир туғилган бола фақат фитрат (соф табиат) ила туғилади. Бас, ота-онаси уни яхудий ёки насроний, ёки мажусий қилади. Бу худди ҳайвоннинг бус-бутун ҳайвон туғишига ўхшайди. Сиз унда қулоқ-бурни кесилганини ҳис қилганмисиз?» дедилар. Исломда аввало тарбия ва одоб масаласида ота-оналарнинг ўзлари болаларга яхши намуна бўлишлари кераклиги алоҳида уқтирилади. Бу борада ислом билимдони Шайх Муҳаммад Юсуф Муҳаммад Содик ота-оналарнинг фарзандларига доимо яхши ва гўзал ўрнатма бўлишлари лозимлиги, барча яхши сифатларни намоёни қилиб, барча ёмон сифатлардан узоқда болаларига шахсий намуна кўрсатишлари билан бирга, уларга одобларни кунт билан, зерикмасдан ўргатиб боришлари зарур эканлигини алоҳида таъкидлайди. Ҳақиқатдан ҳам агар тарбиячи ўзи намуна бўла олмаса тарбиядан кўзланган мақсадга эришиб бўлмайди. Қуръони Каримда илм сўзининг 752 марта такрорланиши, илм олишнинг ибодатга тенглаштирилиши диққатга сазовордир. Ҳар иккала динда ҳам ибодат махсус покланиш амаллар (тахорат) идан сўнг 5 маҳал амалга оширилган. Ибодат маҳалида либоснинг тоза ва покизалигига эътибор қаратилган. Исломда ҳам зардуштийликда ҳам ҳайз кўрган аёлга яқинлик қилиш, ҳамда оила қурмаслик қаттиқ қораланган. Ҳар бир инсоннинг ўз насли кўп бўлиши, туғилиш рағбатлантирилган. Бола тарбиясида ота-оналарнинг илмли бўлиши, шахсий намунаси алоҳида эътироф қилинган. Шундай экан ёшларни тарбиялашда ислом динидаги асл инсонпарварлик ғоялари, юксак маънавий ахлоқий қадриятларни мазмун моҳиятини тўғри тушуна билиш, ажодларимиз меросидан фойдалана олиш мақсадга мувофиқ бўлади [13].

Хулоса ва тавсиялар. Ҳозирги таҳликали, инсоннинг қалби ва онгини эгаллашга қаратилган, ёшларнинг маънавий дунёсига турли таҳдидлар кучайиб бораётган бугунги даврда, ўзининг бебаҳо меросини теран англаган, она юртга муҳаббат ва садоқат ҳисси билан яшайдиган, имон-эътиқодли, юксак мақсадга эга ёш авлодгина муқаддас она заминини ёт ва бегона таъсирлардан, бало-қазолардан сақлашга, ватанини ҳар томонлама ривожлантиришга тайёр бўлади. Ёшларимизни жамият талаблари асосида тарбиялаш ҳозирги куннинг энг долзарб масалаларидан бири сифатида намоён бўлмоқда. Китоб мутуала қилиш жараёни камаймоқда, оммавий маданият таъсирининг кучайиши шубҳасиз, улар дунёқарашининг шаклланиши ва камол топишига салбий таъсир кўрсатмоқда. Шу ўринда, зардуштийларнинг тарбия масаласидаги насиҳатлари, исломдаги педагогик ёндашувлар ҳозирги даврда юксак маънавийлиги, илмсевар ёшларни тарбиялашда катта аҳамиятга эга. Шундай экан, ажодларимизнинг педагогик қарашларидан таълим-тарбия жараёнида баркамол авлод тарбиялашда фойдаланиш аҳамиятлидир. Авесто нафақат диний манба балки Марказий Осиё халқлари педагогикаси мазмун-моҳияти, ўқитишнинг шакл ва усуллари баён қилинган биринчи тарихий-педагогик ёдгорлик сифатида жуда қимматлидир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

Абу Райҳон Беруний. Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар. - Т., 1968. - Б. 238.

А.Аширов. Ўзбек халқининг қадимий эътиқод ва маросимлари. Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Милли кутубхонаси нашриёти. Тошкент-2007.

А.Аширов. “Авесто” ва зардуштийларнинг оила турмуш маросимлари ҳақида//Ўзбекистонда ижтимоий фанлар.-2002.-№7.-Б.50; А.Аширов. Ўзбек халқининг қадимий эътиқод ва маросимлари. Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти. Тошкент-2007.-Б.57..

Авесто. А.Маҳкамов таржимаси.-Б.154.

Болтоев А.А. Социально – педагогические основы привития национально-духовных ценностей студентам.//Молодой ученый.-2015.-№5(85).-С.436-438.-URL:<https://moluch.ru/archive/85/1601/>

К.У. Нажмидинова. Оила тарбиясида миллий ва умуминсоний ахлоқий маданиятнинг ўрни. Монография. Тошкент «Адолат» 2016.Б.6-7.

Зардуштийлик матнлари. О.М. Чунакова таржимаси. “Восточная”. Ран. 1997.

Ҳ.Ҳомидов.”Авесто”фазлари.-Т.,2001.-Б.59.

“Авесто. Хорде Авеста (Кичик Авеста) / Авесто матнини тайёрлаш, таржима, сўзбоши, М. В. Чистяков шарҳи. - СПб., 2005.-Б.351.

“Авесто. Хорде Авеста (Кичик Авеста) / Авесто матнини тайёрлаш, таржима, сўзбоши, М. В. Чистяков шарҳи. - СПб., 2005.с.81.

Шайх Муҳаммад Юсуф Муҳаммад Содик. Бахтиёр оила. “Ҳилол-нашр”.Т.:2015.-Б.518.

Шайх Муҳаммад Юсуф Муҳаммад Содик .Исломда фарзанд тарбияси. “Ҳилол”- нашр. <https://islom.uz/maqola/9451>

Эшнанова Гулчеҳраҳон Нуъмоновна. Ислом динидаги шарқона ахлоқий қадриятлар масаласи //International journal of engineering and advanced technology (ijeat) issn: 2249 – 8958, volume-9 issue-1, october 2019.

Шарқ алломалари ижодида фарзанд тарбияси масаласи Д.Чўлиева, Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти. “Oriental Art and Culture” Scientific-Methodical Journal – (2) I/2020-Б.2. <http://oac.dsmi-qf.uz>